

POUKE POVIJESTI

Ivan Supek, *Buna Janusa Pannoniusa*, Nakladni zavod MH, Zagreb 1993.

Impozantna je biografija Ivana Supeka, zasigurno jednog od posljednjih humanističkih intelektualaca ovih hrvatskih strana. Filozof, matematičar, fizičar, pisac, dramatičar, znanstvenik svjetskog ugleda, nažalost više je respektiran u inozemstvu nego u domovini. Nepristajanje na diktat političke ideologije koja je njegov nesvakidašnji um i kreativni genij nastojala instrumentalizirati u mračne političke ciljeve učinilo ga je svojevrsnim disidentom i "krivovjernikom na ljevici" (da parafraziram jedno od njegovih djela), te je u godinama "zimskog solsticija" postao gotovo zaštitnim znakom neslomljivog hrvatskog ponosa i kulturnog identiteta, a ugledom i znanstvenim kredibilitetom (i) mjerom hrvatskog prepoznavanja u svijetu.

No, Supek nije ni nepoznato književno ime; naprotiv, romani su mu čitani i komentirani, drame izvođene na pozornici, a reljefnosti književnog ugleda pripomaže i ovaj (povijesni) roman, zapravo romansirana biografija znamenitog hrvatskog latinističkog pisca i humanističkog mislioca Janusa Pannoniusa iliti Ivana Česmičkoga. Zapravo, Pannonius je Supekova opsesivna tema, jer je strašću, intelektualnim i humanističkim nazorom blizak samom autoru, i korespondira s njegovim osobnim humanističkim vizijama. Naime, još 1980. Supek je objavio dramu, po mišljenju mnogih autoriteta najbolju, "Pjesnik i vladar", kojom je očitovao "ne samo svoje povijesno znanje već i profinjenu psihološku nijansiranost, crtajući postepeni razlaz i sukob između pjesnika i vladara". U toj drami koja počiva na sukobu karaktera - pjesničkog i vladarskog - Janus priznaje vlastite greške i zablude, i posve razočaran, pravi inventuru vlastitoga života.

Za razliku od drame ovaj je Supekov roman svojevrsni testament: ispisuje ga Miroslav Travničanin, klesar, kojeg je Korvin zarobio na bosanskom pohodu i "darovao" oboljelom prijatelju Janusu, koji od nesređenih zapisa, sjećanja i vlastitih doživljaja nastoji opisati golgotu čovjeka koji se u životu više povodio za pjesničkim osjećajima nego političkom mudrošću i razložnošću. Taj unutarnji sukob razlogom je njegova poraza i razočaranja, koje će platiti vlastitim životom. Naime, nakon neuspjele bune Pannonius se od uhoda sklonio u Medvedgrad, kod braće Tuz, gdje je proveo posljednje dane i umro, sahranjen u samostanu pavlina u Remetama.

Klesarova priča počinje godine 1472, nakon Janusove neuspjele urote protiv Korvina - "izmišljotine" koji je veličinu stekao ponajprije zahvaljujući pjesnikovoj metafori. On bilježi ispovijed pisca koji stiješnjen blizinom smrti iskreno priča svoju životnu zgodu, pitajući se o sebi, pisanju, stvaranju, nadanjima, vlastitim obmanama. Kao i svi

humanisti, i Ivan i Ivan Vitez poput mnogih iz naših strana, čini se, posljednji su sanjari uvjereni u bratstvo među ljudima i europsko zajedništvo. I samo pristajanje na latinski jezik, kao na nadnacionalni standard, dijelom je plemenita nastojanja da se stvori zajednica među narodima, ravnopravnim i jednakim. Priču o Janusu Pannoniusu i njegovoj golgoti Supek realizira na podlozi reljefne povijesne pozornice. U stoljeću "velikih ideja" Supek slijedi sudbinu pisca i umnika, nastojeći preko njega izraziti djelić sudbine vlastitoga naroda i uspostaviti analogije spram našeg vremena. U tom je smislu ovaj Supekov roman na tragu "izleta u povijest" što karakterizira mnoge hrvatske suvremenike, i dokazom je da je razgovor o suvremenosti nužno manjkav bez iskustva povijesti. Aralica, Fabrio, Tomaš, da nabrojam samo neke, neprijeporan su argument tome. Znalci povijesti prepoznat će mnoge historijske činjenice i aktere vremena, jer nisu tek dekoracija za individualnu priču nego i nositelji autentičnog kolorita vremena. Premda slijedi ključne datume povijesti, Supekova je priča usmjerena razrješenju drame lika nakon spoznaje svoje promašenosti i zabluda. Prepuna digresija i povijesnih dotoka utemeljenih na povijesnim relacijama, podloga je za intelektualističku raspravu o bitnim i ključnim pitanjima, o slobodi, o grijehu, moralu, poeziji, vlasti, sudbini, ljudskoj naravi: dakle, o vječnim pitanjima kroz koja se obistinjuje sudbina. Pri tome pisac posebnu ulogu namjenjuje intelektualcima, čija je dužnost "da spozna zablude mladosti i idealizma, da ih javno prizna i svrsta se u redove vlastitoga naroda, koji je davno uvidio da je svaka unija krinka imperijalizma, da nema bratstva i jedinstva među ljudima". Ta spoznaja (kojoj i naše vrijeme dopisuje argumentaciju), koju će iskusiti i sam Pannonius, vezivno je mjesto s našim vremenom, što knjigu čini aktualnom ovdje i danas, jer naša suvremenost omogućuje cjelovitije sagledavanje mnogih (povijesnih) iluzija na koje nismo imuni. I onda, baš kao i danas, Europa je bila nijema za hrvatsku nesreću i patnju, spora i licemjerna, pa je razočaranje utoliko veće a (današnja) zabluda teža.

Ovaj roman određuje činjenica da je Supek više erudit i svestrani humanistički intelektualac nego izvorni pripovjedač. Naime, roman više i narasta erudicijom nego naracijom, više se pisac koristi znanjem i sjajnom kulturom, nego što slijedi ritam i imanentne zakonitosti prozne artikulacije. Kao roman-ideja više je usmjeren na provjeru otpornosti ideje i njezinu razradu nego što je motiviran zakonima pričanja. Stoga će učeniji čitatelj, kojemu je roman i namijenjen, jer je intelektualistički posredovan i primjeren seansama duhom nadmoćnih, olako zapaziti njegovu strategiju, predvidjeti mnoge elemente strukture a neće ga iznenaditi ni njegov rasplet. Svojom ontološkom utemeljenošću, neke su partiture dragocjene u promišljanju mnogih bitnih pitanja povijesne egzistencije, a izdašna aluzivnost i analogije spram nas danas čine ga romanom o našem vremenu, napose u ovim historijskim i odsudnim trenucima nacionalne zgrade.

U vremenu nametnutih (lažnih) veličina, protiv kojih ni naše vrijeme nije cijepljeno - eto razloga da se posegne za knjigom! U njoj povijest govori jezikom suvremenosti i u njoj se obistinjuje, pa njezine poruke valja čitati u tom smjeru kako povijesnoj lekciji i vlastitoj gluposti ne bismo, kao dosad, plaćali visoke kamate. Iz nje se imade štošta naučiti!

Ivan J. Bošković

Još o odnosu teologije i prirodoslovne znanosti*

Čitajući članak teologa Ante Kusića: *Teologija i Prirodna znanost*, (*Crkva u svijetu*, 1/1994, str. 24-35) dolazile su mi na pamet riječi evanđelja: djeca ovog svijeta... su lukavija negoli djeca svjetla.

Naime, znanstvenici su već davno akceptirali da su metafizički elementi u znanosti subjektivne interpretacije njihovih znanstvenih modela, koji parcijalno opisuju idealizirane opservacije. Subjektivno legitimni, ali ne objektivno, i kao takovi mogu u bezbroj varijanata voditi ili odvoditi od Boga. U tom smislu za pojedince ta "dublja" interpretacija ima pedagošku vrijednost, ali, kako Heidegger drastično kaže "znanost ne misli". Ako gospodina Kusića "zakonitost procesa u svijetu" vodi do Boga, to je dobro za njega. Biskup Berkeley, naprotiv, napada u "Principles of Human Knowledge" Newtonove "Principia", jer s teološkog gledišta predstavljaju opasnost da Boga istjeraju iz svijeta. Newton je mislio, kao i većina teologa u XIX. stoljeću, da zakonitost Newtonovih principa donosi osobiti dokaz opstojnosti Boga. Ali, danas, kad se zna da i matematika može dokazati jedan teorem, ali ne i teoriju, a fizikalne teorije mogu se eksperimentom, kako kaže Karl Popper "falsificirati" a ne verificirati, kako može onda prirodna znanost biti *credibilitas credentitatis*. Zašto danas prevoditi fizikalni jezik s teološkim rječnikom. Cui bono? Današnja mladost niti ima veliko povjerenje u znanost, niti je antiklerikalna kao njihovi očevi, i ima, kako to pokazuju mnoge ankete, sluha za religiozne doživljaje.

Evolucija je danas jedan usvojeni model razvoja ne samo prirode, a moderna teorija kaosa tom modelu daje operativnu podršku. U stvari je kaosom prevladan problem Newtonovog determinizma u klasičnoj fizici. Pojam kaosa u fizici nije ništa drugo negoli otvorenost prema budućnosti i zatvorenost prema prošlosti mnogih matematičkih algoritama, "zakonitosti", koji dovoljno dobro opisuju stanovita opažanja. Njihova ekstremna osjetljivost na okolinu garantira progres i stabilitet prirode. To je važan korak za bolje razumijevanje prividnog